

הארץ

עושים נפשות

מאת [רותי סיני](#)

הם נמצאים בשלבים שונים של שיקום פסיכיאטרי, אבל תעסוקה לא חסרה להם. עשרה נפגעי נפש מכל הארץ הם עובדי השטח בסקר ראשון מסוגו שבודק את איכות חייהם ושביעות רצונם של בני אדם כמותם, במוסדות ובהוסטלים

תגיות: שיקום פסיכיאטרי

יושבות, משמאל: מנהלת הסקר אסתי ויסברג וחברת הצוות פלי-אלטיט. למעלה, משמאל: מנהלת המשרד איילת חביב והסוקרות סמדר ואורית. קורס של 8 חודשים בבית לוינשטיין

תצלום: אלון רון

"אני סובל מנכות נפשית קשה, אבל היכולות האישיות, השכליות, הקוגניטיביות שלי נשמרו. אני מתעל אותן לטובת נפגעי נפש וגם מנצל אותן לשיקומי ופרנסתי. המחלה התפרצה אצלי בשנות ה-20 ודי הרסה לי את החיים. אני נאחז בציפורניים כדי להתמודד. אני מרגיש שאני חייב את זה לעצמי".

במשרד קטן באזור התעשייה של כפר סבא מתקבצים מדי שבוע עשרה בני אדם שמתאמצים לאחות את שברי חייהם. חלקם אחרי אשפוזים ממושכים במוסדות פסיכיאטריים, אחרים אחרי הסתגרות ממושכת בבית. כולם נוטלים תרופות. איש מהם אינו מקבל את חייו כדבר מובן מאליו. "כל יום, כל שעה, יש התמודדות מיוחדת", אומר ז"ה, בן 40.

המשרד שייך לחברת "דרך הלב", שמעסיקה את ז"ה ותשעה עובדים נוספים, בביצוע סקר רחב היקף בקרב נפגעי נפש הנעזרים במסגרות שיקום - מועדונים תעסוקתיים, מפעלים מוגנים, הוסטלים ודירות מוגנות, מועדונים חברתיים, שירותי חונכות ועוד. הפרויקט ייחודי ותקדימי, גם משום שהוא בוחן לראשונה את שביעות רצונם של אלפי משתקמים, וגם משום שמבצעו הם אנשים שבעצמם נעזרים בשירותים אלה.

עד כה הם ריאיינו כ-3,000 בני אדם ב-200 מסגרות, מגדרה עד חדרה. התרוצצו באוטובוסים, ברכבות ובטרמפים, נפגשו עם המשתקמים, הסבירו את התהליך, עודדו אותם להשתתף. עכשיו הם בשלב המשוב.

"סקר שביעות רצון ואיכות חיים של משתקמי נפש", שיצא לדרך לפני קצת יותר משנה בתקציב של מיליון שקל ממשרד הבריאות, משתלב באסטרטגיה מתפתחת של פעילות על ידי צרכני בריאות נפש למען צרכני בריאות נפש. אסטרטגיה זו מבטאת מגמה שקנתה לה אחיזה בשיקום הפסיכיאטרי בשנים האחרונות - לא רק שיקום ושילוב בקהילה, אלא אף החלמה.

"החלמה פירושה התגברות על לקויות בתפקוד המאפיינות פגיעות נפשיות חמורות והגעה לאיכות החיים הטובה ביותר האפשרית", מסבירים חברי ועדת ההיגוי של הפרויקט בסיכום ראשוני שכתבו על התוכנית. "הכוונה היא לתהליך של התפתחות ומציאת משמעות ומטרה בחיים, שהיא מעבר למחלה".

מתוך גישה זו שואפים מומחי שיקום לפתח מודלים שמתייחסים למתמודדים עם מחלות נפש כאל שותפים בתהליך הטיפולי ולא כאל אנשים פסיוויים שכל תפקידם הוא לציית למטפלים, מסבירה מנהלת הסקר, אסתר ויסברג, מהפקולטה לרפואה באוניברסיטת תל אביב.

דינמיקה קבוצתית

"אני רואה את עצמי כאדם מתפקד. הדגש על שתי המלים. לא משנה אם אתה חולה או בריא, אתה קודם כל בן אדם. אתה אדם שרוצה, בין השאר, קשר זוגי כחלק מתפקוד תקין. אבל אתה יוצא לבליינד-דייטים ואומרים לך, 'הנל' עולה כיתה, אבל לא בבית ספרי'. אדם בבדידותו נעשה יותר חולה".

העבודה מוציאה את הסוקרים מבדידות, אבל גם הנוסקרים יוצאים נשכרים. "יש בזה משהו מעצים גם מבחינתי וגם מבחינתם", אומר ז"ה. "הם רואים שלמישהו אכפת מה קורה אתם, שמישהו שומע אותם, שהם לא פצועים שהושארו בשטח".

הוא גם חושב שהסקר והמשוב שבעקבותיו ישפרו את איכות חייהם של המשתקמים. כך הוא אומר להם במפגשי ההסברה, שנועדו לשכנע אותם להשתתף בסקר. שיעור הנענים מגיע בערך ל-60%, לא מעט לגבי אוכלוסייה מסתגרת וחששנית בדרך כלל. "זה נותן להם תקווה כשיש אזור קשבת למצוקות שלהם. ברגע שמכירים בהם כבני אדם מעבר להגדרות הרפואיות, מתייחסים אליהם כאל בני אדם ולא כאל שוליים של החברה. אני אומר להם שזה גם ישפר את איכות החיים שלהם וגם יעזור לנפץ את הסטיגמה שהם חיים בצלה", הוא אומר.

מדידת שביעות רצון של צרכנים היא אסטרטגיה מקובלת בעולם כדי לאמוד את הצלחת תהליכי השיקום של נפגעי נפש. נמצא שהמדידה יעילה ביותר כשהיא מתבצעת לפי פרמטרים שמציעים הצרכנים עצמם. לכן, השאלונים של "דרך הלב" מתבססים על ממצאים מקבוצות מיקוד שבהן נטלו חלק משתקמים, בני משפחותיהם, יזמים (בעלי חברות ומנהלי עמותות) ואנשי צוות.

הסוקרים עברו קורס של שמונה חודשים במרכז ההכשרה והשיקום בבית לוינסטיין, במימון הביטוח הלאומי, בו למדו שיטות ראיון ומחקר, ועברו סדנאות של דינמיקה קבוצתית שבהן נדהמו לגלות שהם יכולים לסמוך על עצמם ואלה על אלה. "אנשים שבהתחלה לא עבר יום שהם לא בכו, שלא יכלו להסתכל לאף אחד בעיניים, יכולים היום לעמוד בפני קבוצות ולדבר, לשכנע, לראיין אנשים, לשוחח כשוויים עם אנשי מקצוע", אומרת ויסברג.

כמו קולגות

"זה תהליך של השלמה, של יציאה מהארון. נתנו לנו הרגשה שסומכים עלינו, שאנחנו לא סתם, שאנחנו מסוגלים לפגוש אנשים אחרים, לצאת מהמעגל הקטן והסגור שלנו, לעלות לאוטובוס או רכבת כמו כל אדם".

תמר פלי-אלטיט, מרפאה בעיסוק, מלווה את הקבוצה מיומה הראשון. היא משמשת לעובדים גורם תומך ומייעץ, וגם מקדמת את הסקר על העבודה המקצועית הכרוכה בו. "מצד אחד זה כמו עבודה רגילה שבה עובדים לפי תפוקות, לפי חוזה. כיום אני כבר ממש רואה בהם קולגות. הם פחות ופחות זקוקים לתמיכה. מצד שני, זו לא עבודה רגילה", היא אומרת.

השאלונים אנונימיים. הסוקרים שואלים על שביעות רצון מהעבודה, על שעמום או עניין בעבודה, על

התנאים הפיסיים בעבודה או בהוסטל, על האוכל, על מנהל העבודה או המדריך, על היחסים החברתיים, על בדידות ועל אושר, על עצמאות. השאלות מתפרסות על פני שמונה עמודים. לאנשים שמתקשים להתרכז או נסערים מדי, ישנה גרסה מקוצרת.

"העובדה שאנחנו משתקמים בעצמנו יוצרת פתיחות אצלם", אומרת ק"ר. "לפעמים, כשאני מספרת להם שגם אני מתמודדת וגרה בדיר מוגן, הם לא מאמינים". לפני כן עבדה במועדון תעסוקתי, בעבודה מונוטונית של הכנסת טפסים למעטפות. "לא רציתי להמשיך. לא הייתי רוצה לעשות סתם סקר צרכנות, אבל אני נמצאת עם אנשים שאני מבינה אותם, שאכפת לי מהם. המסגרות האלה הן כל עולמם. נורא חשוב שיהיה להם טוב בהן", היא אומרת.

זו אחת המטרות של דו"חות המשוב שאותם מכינים בימים אלה ק"ר וחבריה. הדו"חות נשלחים לכל מסגרת והסוקרים, ויסברג ופלי-אלטיט נפגשים עם חברי הצוות, היזמים, המשתקמים ומשפחותיהם כדי לדון בהם. אחרי המפגש מתבקשת כל מסגרת לפרט את הצעדים שתנקוט ליישום הממצאים. ויסברג מקווה לשוב בעוד שנה לבצע סקרים במסגרות האלה, ולבחון אם יושם המשוב. היא גם מקווה שבאחד הימים אפשר יהיה לפרסם את הדו"חות באינטרנט ומשתקמים יוכלו לקרוא ולהחליט בעצמם היכן הם רוצים לגור או לעבוד.

שלב המשוב טרם הסתיים, אבל כבר עתה סבורים המעורבים שמדובר בהצלחה והתקבלה החלטה עקרונית לפתוח קורס הכשרה בדרום הארץ ובצפונה כדי שאפשר יהיה לערוך סקרים בכל המסגרות בארץ, שבהן משתקמים 14 אלף איש ואשה. בחזונה של ויסברג יכול הסקר לשמש כל אוכלוסייה של אנשים עם מוגבלות, לא רק בתחום בריאות הנפש.

מנהיגי העתיד

"עבדתי 30 שנה בעבודה רגילה, בחברת ביטוח. תמיד פחדתי שיגלו את הסוד שלי, כאילו גנבתי ממישהו. המשפחה והחברים ידעו, אבל לא בעבודה. החברה הישראלית לא מוכנה לקבל אנשים כמונו. זו הפעם הראשונה, המקום הראשון, שאני מרגישה שאין לי מה להסתיר".

העובדה שעשרה ממשותפי הקורס מתמידים בעבודה כבר יותר משנה אינה מובנת מאליה. 16 התחילו בו, 12 סיימו ושניים נשרו במהלך השנה האחרונה, לטובת מסגרת של עבודה נתמכת. העצמאות של פרויקט הסקר הכבידה עליהם. אבל בהינתן העובדה שחלק מהסוקרים אף פעם לא עבדו בתעסוקה עצמאית וחלקם לא עבדו כלל שנים רבות בשל מחלתם, זהו שיעור התמדה גבוה.

"אנחנו מפתחים אסטרטגיות מול אנשי מקצוע, משווקים את עצמנו, עובדים במחשב מהבית, דברים שלא האמנתי בחיים שאוכל לעשות", אומרת סמדר. "זה למד שנה אחת כימיה ושנה אחת פילוסופיה ותלמוד, אבל בשל מחלתו לא התמיד. בעבודתו כיום הוא בטוח שימשיך. ע"ד מספרת שהרבה מהמרואיינים שואלים אותה איך הם יכולים להתקבל לעבודה בסקר.

העבודה היא לפי חוזים, בשכר מינימום, עם החזרי נסיעות וטלפון. העובדים מאוכזבים מהשכר אבל יודעים שאם ירוויחו יותר, תישלל קצבת הנכות שלהם, או חלק ממנה. הם גם יודעים עד כמה קשה למשתקמים למצוא עבודה.

רונית דודאי, מנהלת תחום תעסוקה באגף לבריאות הנפש במשרד הבריאות, אומרת ששיעור התעסוקה של נפגעי נפש הוא הנמוך ביותר בקרב כלל בעלי המוגבלויות בישראל, בין השאר בגלל הסטיגמה. מקרב כ-120 אלף בני אדם שלפי הערכה סובלים ממחלות נפש בישראל, לדודאי ידוע רק על כ-5,400 שמועסקים בתעסוקה מוגנת או נתמכת. היא משערת שישנם אחרים, אם כי לא רבים, שעובדים באופן עצמאי. זאת לעומת פוטנציאל של 60 אלף איש שיכולים, לדעתה, לעבוד בצורה כלשהי.

"אין לזה אח ורע בישראל, שצרכנים לוקחים חלק כל כך דומיננטי בביצוע פרויקט ובמתן פיידבק", אומרת דודאי ומביעה תקווה שהם ישתלבו בעתיד בתפקידים רשמיים באגף שלה. "הם מועצמים ומהווים מודל

לאנשים שמאוד זקוקים למודלים כדי שיראו לאן אפשר לגדול. הם יהיו דור עתיד של מנהיגים".